

УДК 334.722

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: ОСНОВНІ ОЗНАКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ

І. П. Босак

Українська академія друкарства,
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна

Розглянуто підходи щодо особливостей соціального підприємництва, що ґрунтуються на пом'якшенні або вирішенні наявних проблем соціального характеру. Проаналізовано відповідні ознаки і значення соціального підприємництва як ефективного механізму вирішення суспільних проблем. Окреслено важливу роль соціальних підприємств у забезпеченні розвитку економіки, підвищенні добробуту та формуванні життєздатного середовища для суспільства. Розглянуто основні критерії, які визначають та характеризують суть соціального підприємництва. Досліджено український та зарубіжний досвід соціального підприємництва, визначено його роль і значущість. Окреслено ефективність можливостей соціального підприємництва з соціального, та комерційного погляду.

Ключові слова: соціальне підприємництво, інвестиції, ефективність, розвиток, підприємець.

Постановка проблеми. Входження України в ринкову систему господарювання зумовило відповідні зміни у функціонуванні кожного суб'єкта господарювання, причому ефективна діяльність зумовлена багатofакторним впливом формування конкурентного середовища у різних сферах та видах економічної діяльності. Постійний пошук нових можливостей, орієнтація на інновації та вдосконалення всіх бізнес-процесів, уміння ефективно залучати та оптимально використовувати для розв'язання своїх завдань ресурси із різних джерел дають як фізичним, так і юридичним особам змогу та поштовх до економічного зростання, стабільності функціонування та досягнення підприємницького успіху.

Видозмінюються методологія та методика теоретичних досліджень поведінки різних суб'єктів господарювання. Це стосується також і сфери соціального підприємництва, яке відіграє важливу роль в економічних процесах країни. Сьогодні в умовах невизначеності, загостренні соціально-економічних проблем, проведенні структурних змін у господарському комплексі держави ідея соціального підприємництва дедалі більше привертає увагу підприємців, громадських організацій, ініціативних груп і науковців, окреслюючи потребу в узагальненні та виокремленні наукових методів дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблематики соціального підприємництва присвячені наукові праці українських вітчизняних та

зарубіжних учених, серед яких Ф. Бородін, А. Московська, М. Батальна, І. Березяк, З. Галушка, Е. Склут, Д. Клатербак, В. Вайнер, Я. Сандал та ін.

У наукових дослідженнях основну увагу зосереджено на визначенні суті соціального підприємництва, його теоретичному обґрунтуванні та підходах до розуміння практичного розкриття проблем. Однак комплексне дослідження соціального підприємництва потребує глибшого вивчення та аналізу.

Мета статті — обґрунтувати особливості розвитку соціального підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політична та економічна нестабільність, недосконалість виробничої і соціальної інфраструктури, правової бази, недостатність інформаційного забезпечення є тими негативними чинниками, які впливають на господарський розвиток країни, регіонів, а також кожного конкретного суб'єкта підприємництва як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. З цього огляду потрібно формувати та запроваджувати прогресивні методи вдосконалення структури соціальної сфери, а також шукати оптимальні та дієві способи підвищення ефективності функціонування кожного суб'єкта господарювання.

Сучасна система господарювання великою мірою пов'язана з підприємницькою активністю в усіх сферах економіки, а її зростання є перспективним аспектом конкурентно-ринкового середовища. Основною метою всіх суб'єктів ринкової економіки є отримання прибутку, що відображає всі аспекти господарської діяльності підприємства [1].

Адаптація до складних реальних умов, уміння формувати моделі ведення бізнесу і змінювати їх під впливом зовнішніх чинників стає одним із важливих аспектів досягнення економічного успіху і стабільності. Ті, хто займається підприємницькою діяльністю, доводять, що в сучасних умовах можливо поєднувати соціальну користь та важливість, а також отримувати прибуток.

Підприємництво — це творча, ініціативна діяльність, пов'язана з ризиком. Тому потрібно досить швидко пристосовуватися до кон'юнктурних та структурних змін, а також оперативно реагувати на них. Зауважимо, підприємництво асоціюється з тими видами діяльності, які є прибутковими. Натомість соціальне підприємництво, яке останнім часом набуває дедалі більшої популярності, динамічно розвивається і ідея якого на даний час не є новою і причому підвищується його значущість, має позитивні тенденції та є особливо важливим для сучасного розвитку суспільства. Соціальне підприємництво з'явилося завдяки діяльності неприбуткових організацій навіть у державному секторі. Характерною особливістю соціальних підприємств є не збагачення своїх власників, а розв'язання найактуальніших суспільних проблем.

У Європі витоки соціального підприємництва пов'язані переважно з кооперативним рухом, тоді як у США — із вкладом у соціальне підприємство без відсотка, під низький відсоток, а також на умовах повернення частини суми.

До речі, український кооперативний рух та підприємницька діяльність розвивалися за активного сприяння Греко-Католицької Церкви, зокрема митрополита

Андрея Шептицького, який пропагував кооперативну ідею, був ініціатором створення кооперативів. Треба сказати, в кооперативних організаціях Галичини брало активну участь духовенство. Наприклад, у 1925 році в кооперативних установах Галичини працювало 625 священиків, з яких 502 входили до складу спостережних рад, а 124 були членами правлінь кооперативів [2].

Постать Глави Української Греко-Католицької Церкви митрополита Андрея Шептицького є однією з найяскравіших не лише у національно-релігійному житті. Митрополит був також успішним соціальним підприємцем, який завдяки блискучому підприємницькому хисту, використовував відповідну методологію ведення бізнесу.

Андрей Шептицький як соціальний підприємець заснував кооперативні ліцеї, спеціалізовані гімназії для дітей-сиріт і просто талановитих дітей; заснував та розвивав народну банківську систему в Галичині; вкладав кошти для будівництва заводів, фабрик у західних регіонах країни, акціонерами яких ставали робітники та селяни; заснував товариство «Земля» для викупу великих земельних ділянок, щоб згодом розподілити їх між бідними селянами; був ініціатором багатьох інноваційних проектів; лобював соціальні та економічні закони в австрійському парламенті та галицькому крайовому сеймі, що стосувалися надання відповідних пільг безземельному селянству, створення профспілок для робітників, захисту лісів, карпатських зон тощо. Таким чином, прибутки від діяльності спрямовувалися на різні освітні та соціальні програми для молоді, інвалідів, бідних сімей, розвитку інфраструктури території та громад, допомогу бідним селянам та робітникам, щоб ті почувалися повноцінними і незалежними громадянами.

Витоки соціального підприємництва сягають ще перших кооперативних рухів, прикладом чого є діяльність Роберта Олена, який закликав робочих заснувати виробників із спільною власністю на засоби виробництва, тим самим захистивши ідею кооперативів не лише з комерційного погляду, але побачивши в кооперативах соціальне підприємство [3].

Лауреат Нобелівської премії миру 2006 року Мохаммад Юнус, який є засновником більше ніж 50 соціальних компаній у Бангладеш, почав використовувати нову економічну модель ведення бізнесу — соціальну підприємницьку діяльність. Метою цієї діяльності, на відміну від класичного підприємництва, було отримати не максимальний прибуток, а досягти соціальних результатів. Банк Grameen Bank, який заснував М. Юнуз першим почав надавати мікрокредити в Азії, Африці, Латинській Америці. Таким чином, інноваційна програма з мікрокредитування щодо забезпечення бідного населення позиками без внесення застави сприяла започаткуванню власної справи та збільшенню зайнятості, зростанню добробуту незможних верств населення.

Григорі Діз, директор центру розвитку соціального підприємництва Дюкського університету в США, стверджує [4], що поступово суспільство стало розв'язувати низку соціальних проблем підприємницькими методами, поєднавши соціальну спрямованість з властивими для бізнесу дисципліною, рішучістю та інноваціями.

Зиновій Свереда, професор Папського Григоріанського університету в Римі [5], вважає, що соціальне підприємництво є одним із видів бізнесу, а соціальні підприємці мають на меті розв'язання нагальних соціальних проблем через мобілізацію ідей, можливостей та ресурсів, потрібних для соціальних перетворень, економічного і громадського розвитку загалом. Соціальне підприємництво покликане допомогти людям виробити відповідну етику праці і частину прибутку витратити на благодійність. З. Свереда наголошує, що соціальне підприємництво в багатьох країнах Європи є засобом формування вільної творчої людини, солідарної громади та народу. Він визнає, що ефективним буде відродження соціальних кооперативів, а для українців — це добре забуте старе, однак для європейців — це інструмент підприємницької діяльності та розвитку громад. Кооперативи можуть реформувати українську економіку, позаяк формують нову стратегію співпраці між місцевою владою, освітянами та малими і середніми підприємцями.

Автор книги про соціальне підприємництво «Зміни творить кожен з нас: соціальне підприємництво та стратегічна філантропія» Катерина Смаглій розкриває підходи до оцінювання ефективності соціальних підприємств та наводить приклади найкращих практик і бізнес-ідей, реалізованих соціальними підприємцями у світі у таких сферах, як громадський активізм, журналістика, екологія, культура, освіта та боротьба з бідністю. Вона стверджує, що соціальне підприємництво має декілька визначень. Зокрема, це може бути як діяльність громадської організації, що надає комерційні послуги бідним верствам населення, так і приватний бізнес, що віддає частину своїх прибутків на розв'язання соціальних проблем. Соціальне підприємництво може мати також гібридну форму, коли громадські організації та бізнес об'єднуються для спільної діяльності, використовуючи кошти для вирішення проблем.

Кількість соціальних підприємств в Україні постійно зростає, перспективи їхнього розвитку стають більш далекоглядними, оскільки це дає змогу не тільки розв'язати актуальні проблеми, а також і сприяти економічному зростанню загалом. Яскравими прикладами прикладами соціального підприємництва у м. Львові є:

- пекарня «Горіховий дім», що підтримує Центр жінок у кризових ситуаціях. У пекарні жінки здобувають перші навички для подальшого працевлаштування, для більшості з них пекарня є першим робочим місцем;
- Львівська свічкова мануфактура, яка частину отриманого прибутку виділяє Центру жінок у кризових ситуаціях;
- Журнал «Просто неба», що виходить з 2008 року. Видання допомагає безпритульним людям, а саме: привертає увагу суспільства до проблем безпритульності; по-друге, дає змогу самим безпритульним заробити, розповсюджуючи журнал. Половина вартості журналу — заробіток безпритульного. Такого правила розподілу прибутку видання дотримується як член Міжнародної мережі вуличних видань.

Вагомим у започаткуванні будь-якого виду бізнесу є наявність інвестицій, без чого практично неможливо започаткувати власну справу. В Україні у квітні 2016 року WESTERN NIS Enterprise Fund (WNISEF) та АТ «Ощадбанк» спільно розпочали здійснення інноваційної програми, що стосується кредитування соціальних

підприємств у національній валюті і, щонайважливіше, за низькими відсотковими ставками. Відзначимо, WNISEF вважається першим в Україні регіональним фондом прямих інвестицій, що має більш ніж двадцятирічний успішний досвід інвестування підприємств малого та середнього бізнесу і який, до речі, фінансує американський уряд через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Забезпечуючи реалізацію цієї програми, вигоду отримають насамперед вимушені переселенці, а також інваліди та інші незахищені суспільні групи людей. Програма пільгового кредитування забезпечить доступ до інвестиційних ресурсів за поміркованими ставками саме для соціальних підприємств. Важливими аспектами програми є те, що загальна сума кредитів у рамках впроваджуваної програми протягом наступних трьох років становитиме 100 млн грн; сума одного кредиту визначена в межах 250 тис. грн — 2,5 млн грн; програмою гарантовано, що для класичних соціальних підприємств, діяльність яких спрямована лише на розв'язання соціальних проблем, ставка за кредитом становитиме не більше як 5 % річних, а для тих підприємств, які витрачають значну частку своїх прибутків на суспільно корисну діяльність — не більше ніж 10 % річних. За період функціонування програми планується видати до 300 кредитів.

Висновки. Отже, соціальне підприємництво сприяє активізації економічного розвитку країни; забезпечує розв'язання багатьох соціальних проблем із використанням ефективних важелів та механізмів; допомагає незахищеним групам чи вразливим верствам населення працевлаштуватися, пройти реабілітацію, а також надає фінансову допомогу; підтримує реалізацію проектів економічної спрямованості. Таким чином, соціальне підприємництво може стати ефективним інструментом розв'язання багатьох суспільних проблем.

Подальші дослідження будуть пов'язані з обґрунтуванням та розглядом дискусійних питань теорії соціального підприємництва та формуванням його ефективної моделі у вітчизняній практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Босак І. П. Франчайзинг як форма організації підприємницької діяльності Наукові записки [Української академії друкарства]. 2014. Вип. 4 (49). С. 93–97.
2. Гелей С. Для загального добра. Вплив Греко-Католицької Церкви на становлення та розвиток кооперативного руху в Галичині. Дзвін. 2003. № 4. С. 117–125.
3. Сперклі Ф. Посібник з планування соціального підприємництва [Електронний ресурс]. URL: <http://www.britishcouncil.org.ua>.
4. Dees J. G. The Meaning of «Social Entrepreneurship». — [Electronic resource]. URL: http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf.
5. Свєреда З. Соціальне підприємництво: що підказує Україні Європейський досвід [Електронний ресурс]. URL: www.euointegration.com.ua.

REFERENCES

1. Bosak, I. P. (2014). Franchaizynh yak forma organizatsii pidpryemnytskoi diialnosti. Naukovi zapysky, 4 (49), 93–97 (in Ukrainian).

2. Helej, S. (2003). Dlia zahal'noho dobra. Vplyv Ukrain's'koi Hreko-Katolyts'koi Tserkvy na stanovlennia ta rozvytok kooperatyvnogo rukhu. *Dzvin*, 4, 117–125 (in Ukrainian).
3. Sperkli, F. Posibnyk z planuvannia sotsialnoho pidpriemnytstva. Retrieved from <http://www.britishcouncil.org.ua>. (in Ukrainian).
4. Dees, J. G. The Meaning of «Social Entrepreneurship». Retrieved from http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf. (in English).
5. Svereda, Z. Sotsialne pidpriemnytstvo: shcho pidkazuie Ukraini ievrpejskyj dosvid. Retrieved from www.euointegration.com.ua. (in Ukrainian).

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP: MAIN CHARACTERISTICS AND FEATURES OF DEVELOPMENT

I. P. Bosak

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pid Holoskom St., Lviv, 79020, Ukraine
liso-va@i.ua*

The approaches to social entrepreneurship features based on mitigating or addressing existing social problems have been examined. The corresponding features and the meaning of social entrepreneurship as an effective mechanism for solving social problems have been analysed. The important role of social enterprises in securing the economic development, welfare and the formation of a viable environment for the society has been outlined. The main criteria that define and characterize the essence of social entrepreneurship have been reviewed. Ukrainian and foreign experience of social entrepreneurship has been studied; its role and significance have been defined. The efficiency of social entrepreneurship opportunities has been outlined from social and commercial point of view.

Keywords: *social entrepreneurship, investment, efficiency, development, entrepreneur.*

Стаття надійшла до редакції 30.05.2017.

Received 30.05.2017.